

הייתה חברה שלי.
ואם אתם לא מאמינים,
תשאלו אותה. בן-יהודה
צילום: קלאודיו פימבלט

המורים האהובים מאוד בגימנסיה, והמנגינה... הוא שתק. כתחילה השיר לא נראה לנו. הוא נשמע עצוב מאוד. אבל לאט-לאט הופיעו מילים ששימחו את השיר ואותנו. עלי להגיד לכם כי כעבור שנה, לא יותר, שרה אותו כל הארץ.

פה בארץ חמרת אבות
תתגשמה כל התקות.
פה נחיה ופה ניצור
חיי זוהר, חיי דרור
פה תהא השכינה שורה
פה תפרח גם שפת התורה
נירו ניר ניר ניר
שירו שיר שיר שיר
גילו גיל גיל גיל
כבר הנצו ניצנים

נירו ניר ניר ניר
שירו שיר שיר שיר
גילו גיל גיל גיל
עוד יבואו זרעונים

(ישראל רושמן)

הוא זכה בפרס ישראל על מפעל חייו בחינוך והיה יקיר העיר תל אביב-יפו. שלוש בנות היו לו: עורדה, צלילה והצעירה נתיבה, שיגאל אלון הדביק לה את הכינוי "הג'רע הבלונדינית".

תמונה שנייה

כשהייתי קטנה - אף אחד לא דיבר עברית "נכון", וכל מיני מורים, סופרים, מנהיגים מסוימים וסתם "יודעי דבר" תפסו תפקידים של "מתקנים". מהר מאוד הכנתי שהם מבלבלים את המוח.
(מ"מכרות נתיבה" / נתיבה בן-יהודה)

כל פסיכולוג מתחיל יקפוץ על הדברים האלה כדי להסביר את המקור שממנו צמח המרד שלה במה שנקרא "עב-רית תקנית". מעניין שהתיקונים של סבא שלה זכו אצלה להבנה. אבל אביה, המורה הקפדן שאותו העריצה, היה כבר משהו אחר.

לפי איך שסבא שלי דיבר, תמיד-תמיד בלי רוגז וכלי "לתקן" לאף אחד - לפי זה ידעתי איך "נכון" ואיך אחרים טועים, כולל "המתקנים" הגדולים, כולל האבא שלי.
אני חושבת שאז החלטתי שאני אדבר איך שאני רוצה.

זה התחיל במילון העולמי לעברית מדוברת שכתבה עם דן בן-אמוץ ב-1972 והגיע למהדורה התשיעית והעשירית ושאחריה הפסיקו לספור. כמו שסיפרה בראיון עם ד"ר ראובן מירקין.

כהתחלה הם היו מדפיסים מהדורה תשיעית, מהדורה עשירית. הפסיקו. זה איפה שאנחנו הכותבים לא יודעים. תמיד אנחנו לא יודעים. כשכיל זה אנחנו צריכים עורך דין ורואה חשבון.

הבחורות ההן

נתיבה בן-יהודה, הג'רע הבלונדינית שניפצה את המיתוס שבנו אנשי הפלמ"ח, ובוגרת לימודי לשון שמרדה בשפה העברית, הלכה לעולמה לפני שבע שנים אחרי שהשאירה אבק לתחזיות השחורות של הרופאים

פרולוג

זה היה ערב ראיונות בקיבוץ בגליל, נדמה לי בכפר בלום. המראיין היה גדעון רייכר כמדומני. היא הייתה המרואיינת הראשונה אם זיכרוני אינו כוגד בי. אבל זה ממש לא משנה, כי אחריה אף אחד לא זכר אותי ולא את שאר המרואיינים. היא דיברה על הפלמ"ח כאילו הייתה עדיין קצינת החבלה של חטיבת יפתח שרק לפני רגע הפעילה את הדוידקה בכיבוש צפת. והיא דיברה בעברית הפלמ"חניקית של "מעליש" ו"חבוב" ו"צ'יזבט" ו"פינג'אן". והיא עוררה עליה את כעסם של המורים והמורות וכל החרדים לשימורה של השפה העברית, שהודעזעו מהבוז שהפגינה כלפי העברית התקנית.

היא גם גרמה לאנשים לעקם את האף, כשאמרה שאין שום סיבה הגיונית להתקלח יותר מפעם בחודש.

בקיסריה הייתה כיתה אחת שנקראה "כיתת המלוכלכים" ולכיתה הזאת היה קשה מאוד להתקבל. היו לה חוקים חמורים מאד שלא ניכנס אליהם כאן. צבינג' הצליח בקושי להתקבל לכיתה וגם כן לא החזיק מעמד יותר משבועיים. סילקו אותו, כשפעם פתח את הפה והפליט: "אני מתקלח פעם בחורף, אם צריך או לא צריך".

(י"לקוט הכזבים" / חיים חפר ודן בן-אמוץ)

בדרך חזרה במונית הצעתי לה חברות. "בשביל מה אתה צריך את זה?", שאלה. "שאוכל לספר לכולם שאני חבר שלך", ענית. "אתה יכול לספר, אני לא אגיד לאף אחד ת'אמת", אמרה. אז תדעו לכם שנתיבה בן-יהודה הייתה חברה שלי, ואם אתם לא מאמינים לי, תשאלו אותה.

היא העברית שלך,
היא העברית שלנו,
משפת אנשי השוק
ועד הפנתיאון.

היא הקללה ברחוב
שמלווה אותנו,
היא הכדיחה והחידוד
הנישאים באון

לוחמת וחולמת בגאון.

נתיב הזמר
זמרת הארץ,
העלייה והקליטה והחלום
נתיב הזמר,
נתיב המדינה,
האדמה, המלחמה והשלום

(רודו ברק)

תמונה ראשונה

הנער ברוך ליבוביץ שנוולד בליטא עלה ארצה בגיל 16 עם קבוצה של 40 נערים שהגיעו לכאן בלי ההורים. הם באו למען מטרה אחת ויחידה: ללמוד בגימנסיה העברית הראשונה בעולם, שקראו לה גימנסיה הרצליה. הוא עבד בכרמים ברחובות כדי לממן את הלימודים והצליח לממן גם לימודי מוזיקה וניצוח ונגינה בפסנתר, בקונצרטיונה וב-מנדולינה.

הוא סיים את לימודיו בהצטיינות יתרה. הוא היה מורה לעברית בדגניה, ועליו ביסס נתן אלתרמן במחזה "כנרת כנרת" את דמותו של המורה שלוחם על ערכים ועל עקרונות.

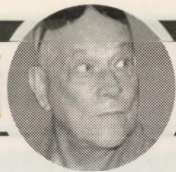
גיבוריו של המחזה אינם יכולים שלא להיות יפים וטובים וחזקים...

כתב נתן אלתרמן בהקדמה למחזה.

יש מקומות ותקופות בעולם שאתה מוצא בהם על כורחך רק את הטובים ביותר.

וכזה כנראה היה ברוך ליבוביץ, הוא ד"ר ברוך בן-יהודה, מי שלימים היה מנהלה המיתולוגי של הגימנסיה הרצליה ושדורות של תלמידים למדו אצלו וממנו מתמטיקה ותלמוד ותנ"ך ואת תולדות הציונות וגם מוזיקה כמויבן. באחת התוכניות הראשונות של "שרתי לך, ארצי" ניגן הדוקטור-המנהל ושר וסיפר למראייניו, דן אלמגור ואליהו כהן את הסיפור הזה:

לפני טיול לגליל העליון של הגימנסיה הרצליה בשנת 1912, אסף אותנו המורה חנינא קרציבסקי ולימד אותנו שיר שנשיר כטיול. המילים היו של ישראל דושמן, אחד

שלום, אבא,
 מחר, כבוקר השכם, כהרגלך, תפתח את העיתון,
 ותוך כדי ארוחת הבוקר תגלה כותרת קטנה:
 אוטובוס ערבי הופל על ידי כוחותינו, בגליל
 העליון. וכאשר תמשיך לקרוא, תיווכח שמקום
 המעשה אינו אלא במקום שבו אני, בתך, שורה שם.
 ובכן, בקשתי היא: אל תרוץ אל אמא ואל תספר
 לה בגאווה: אוטובוס ערבי הופל! הם הרגו שם 10
 ערבים!
 כי אומנם נכון, פעולתנו הצליחה. אוטובוס האויב
 הושמד. 10 ערבים נהרגו, אבל אתה, אבא, אל
 תתגאה בי. אל תשמח בלבך. קבל את הדבר כמו
 שהוא: הייתי מוכרחה, אולצתי, וביצעתי את המוטל
 עלי, אך בזאת - אין להתפאר. ואין בכך כל דבר
 העשוי לגרום לגאווה, כי בסיכום: רצחתי! הרגתי
 בני אדם!

אפילוג

צוואה

אז תמיד שואלים אותי: מה צריך לעשות?
 אז אני אומרת שאני לא יודעת.
 אני יכולה רק לצרוח, כמו פיון שדורכים לו על
 הרגל, כמו צרכן שתובע זכויות.
 אבל במשך השנים ניסיתי כך:
 כתבתי ת'מילונים.
 כתבתי בעיתונים בעילום שם.
 כתבתי בעיתונים בשמי.
 זה הכל על המדוברת עצמה. אבל על הדברים:
 המצאתי משחק.
 כתבתי מחזה (!)

ובסוף כשחשבתי שאני הולכת למות, התחלתי
 לכתוב ת'ספרים.
 אני מצפה שצעירים:
 יעשו מחקרים
 ישנו את הדקדוק, בפעם אחת, מהפכה, למשל
 שמרתם (SHAMARTEM)
 יכירו ברכבים ויתחילו להשתמש בהם בספרות,
 במחזות, בפרסומת, בקולנוע.
 ("מחברות נתיבה" / נתיבה בן-יהודה)

היא נפטרה לפני שבע שנים. אבל היום היא בת 90.
 נתיבה בן-יהודה שהרשתה לכם להגיד "עשר שקל" ו"אל
 תזיין ת'מוח", הייתה חברה שלי. ואם אתם לא מאמינים,
 אז תשאלו אותה.

כשבגרוש היה חור והוצאנו
 את הזמן על ביצות וכבישים,
 לא היו חתיכות בארצנו
 אך היו, יא חביבי, נשים.

אח, איפה איפה הן
 הבחורות ההן
 עם הקוקו והסרפן.
 עם הטורייה והשכריה.
 למה כבר לא רואים אותן? ♦

(יוסי גמזו)

**"לפי איך שסבא שלי דיבר,
 תמיד תנוד בלי רוגז ובלו 'לתקן'
 לאף אחד - לפי זה ידעתי איך
 'נכון' ואיך אחרים טועים, כולל
 'המתקנים' הגדולים, כולל
 האבא שלי. אז החלטתי
 שאני אדבר איך שאני רוצה"**

יהודה. הוא פורסם בספר "מחברות נתיבה" שיצא לאור
 שנתיים אחרי מותה. אגב, נתיבה בעלת הלשון ה"עלובה,
 עילגת ומפלגת", היא בוגרת לימודי לשון עברית ופילול-
 סופיה באוניברסיטה העברית ולימודי אומנות בבצלאל.

תמונה שלישיית

הספר הזה הוא לא "האמת" על הפלמ"ח. אני גם לא
 יודעת את "האמת" על הפלמ"ח. וגם אין לי שום
 שאיפה להגיע אל "האמת" על הפלמ"ח. אני גם
 מפקפקת אם בכלל יש דבר כזה.
 ("1948 - בין הספירות" / נתיבה בן-יהודה)

כנראה ש"בין הספירות" לא היה נכתב בכלל אילו לא
 היה מתגלה אצלה גידול בראש שלא הותיר לה סיכויים
 רבים לחיות. אז החליטה להתפנות מהכל ולהקדיש את
 הזמן הקצוב שנשאר לה - שנה בערך - כדי לכתוב את
 האוטוביוגרפיה שלה. אבל מי שניצלה לא פעם ולא פע-
 מיים מסכנות חיים בשדה הקרב, השאירה את הרופאים
 עם התחזיות והמכנסיים שלהם למטה. היא שרדה עוד
 30 שנה וכתבה עוד ספרים.

אומרים שהחברים שלה לנשק לא היו מבסוטים לאללה,
 כמו שאומרים הפלמ"חניקים, מהספר. נכון, היא לא התימרה
 להתחייב לאמת, כמו שכתבה בהקדמה לספר, אבל ככה לנפץ
 את המיתוס שבנו אנשי הפלמ"ח ברם לבם וברדיו כישרונם?
 את זה, למשל, הם לא אהבו בלשון המעטה:

אם תפתחו כיום את המילון שכבש בשנות ה-70 בסערה
 את צמרת רשימת רבי-המכר ונמכר במאות אלפי עותקים,
 תגלו שם המון ביטויי סלנג, שאיך לומר, לא כל כך עמדו
 במבחן הזמן. מילים שהגיעו מהידיש כמו: "בולקל'ה",
 או "טומבך" או "טטל'ה". ומילים שמקורן הוא ערבי כמו
 "טיירה" ו"טאויל" ו"ראס בטיח". מי בכלל משתמש בהן
 כיום? מי מכיר, מי יודע?

דרטה (ערבית) ש' נ', דרטות.
 שחרור גזים מן המעיים (מילה אנומטופאית)
 "המורה! המורה! משה עשה דרטה".
 דוגמאות לסוגי הדרטות:
 יוסוף - חם ושקט (מסוכן בנוכחות אדם נוסף)
 שוש - שקט ומסריח לאללה (מותר בשעת ריקוד)
 פרויקה - בינוני אך צלול (רק ברחוב)
 אברום - חזק מאוד וחסר ריח (מותר בין חברים)
 אריק בר דרומה - צרור מרשים (בשדה, בשעת קרב או
 בתחרות)

"מילון עולמי לעברית מדוברת" / דן בן-אמוץ - נתיבה
 בן-יהודה)

עשר שנים אחר כך הוציאו השניים את "מילון אחול
 מניוקי לעברית מדוברת", ושם כבר מככות ה"סוטול",
 ה"אסטרונאוט" וה"כוסית".

8/6/80

דומה כי גלי צה"ל היא כלי התקשורת הציבורי
 היחיד בעולם השם לו למטרה להשחית את לשון
 העם שהוא בא לשרת. בפינה קבועה מטיפה נתיבה
 בן-יהודה, במקוריות הנדושה שלה, שלא להשתמש
 בעברית תקנית ומעלה על נס ביטויי סלנג מלאכותיים
 ומגוחכים...

שידור חד-פעמי, ניחא. הטפה שבועית כזו ללשון
 עלובה, עילגת ומפלגת מצטרפת למרד ממוסד וילדותי.
 (לר"ל, בעל טור בעיתון "דבר")

המכתב הזה, כמו הרבה אחרים, נשמר אצל נתיבה בן-